

Jaarverslag stichting Ter Navolging Tiel 2021

Inleiding

Ook het jaar 2021 werd in verschillende opzichten gedomineerd door Covid – 19. Het aantal bezoekers in groepsverband bleef achter bij dat in voorgaande jaren terwijl ook de contacten met gelijkgezinde organisaties uitsluitend digitaal plaatsvonden.

Gelukkig vonden de 'onderhoudsochtenden' op dinsdag- en woensdagochtend conform planning plaats. Met inachtneming van de nodige voorzorgsmaatregelen zoals het houden van voldoende afstand. Daarnaast was er in 2021 sprake van enkele belangrijke momenten en ontwikkelingen betreffende Tiels funerair erfgoed.

Ontwikkelingen in 2021

1. Ter Navolging

1.1. Openstelling zuidelijk deel voor graven

Een tragische gebeurtenis, het overlijden van Froukje van Hall, was de directe aanleiding tot het, na ca. 75 jaar, weer uitgeven van graven op het zuidelijke deel.

Dat deel was na de ingebruikname van de begraafplaats aan de Papesteeg (1940) in de praktijk gesloten. Daarmee werd weer ruimte gecreëerd nadat het noordelijke deel met zijn talrijke grafmonumenten geheel was gevuld.

1.2. Meer historische aanblik entree

Zeer tevreden is iedereen met de nu meer historisch verantwoord zijnde entree én het meer functioneel zijn daarvan. De stoeptegels hebben plaats gemaakt voor grind en fietsklemmen en er is ruimte voor een groenrand verzezen op de plek waar ooit de rand van de sloot lag die de begraafplaats omsloot.

1.3. Herstel grafkelder afgerond.

Een belangrijk moment was het gereed komen van het 'groot herstel' van de grafkelder CC 1 van een van de takken van de familie Van Lidth de Jeude. Na jaren van voorbereiding en het projectmatig, stap voor stap, aanpakken van het herstel, kon in september 2021 het resultaat worden getoond.

1.4. Uitvoering Herstelplan Ter Navolging 2015 – 2025'

Ook in 2021 werd in dat kader een aantal forse stappen gezet. Dat dankzij de inzet van onze 'harde kern' aan vrijwilligers, Ans, Christianne, Daphne, Jeannette, Mariken, Cees, Gerard, Jan H., Jan van L., Raymond, Rick en Pierre met de professionals Michiel van Luijn van 'Van Luijn Natuursteen', Joost van Luijn van 'De Steen' en de mannen van 'Aanpak Bouw & Riool' van Rob Herkstöter en Arjan de Jong.

Beoogd wordt dat tijdens NL DOET 2022 de finishing touch wordt gegeven aan de afronding van de eerste fase van het 'Herstelplan Ter Navolging 2015 – 2025': het conserveren c.q. het meer toekomstbestendig maken van alle honderden grafmonumenten. De volgende fase behelst de overgang tot het planmatig regulier, en waar nodig groot, onderhoud.

1.5. Regulier onderhoud van het 'grijs'

Ook 2021 werd ingezet op het herstellen en lakken van verschillende hekwerken rond graven, het herstel van paaltjes en ander hardsteen terwijl, ook op de Joodse begraafplaats, een grote slag is geslagen op het gebied van het 'zwarten', het leesbaar maken van teksten op grafmonumenten.

1.6. Regulier onderhoud van het 'groen'

Afgelopen jaar is ook veel aandacht besteed aan het 'conserveren van het groen': het waar mogelijk behouden en waar nodig vervangen van groen dat 'de laatste levensfase had voltooid'. Dat in nauw overleg met Bart van de gemeente Tiel en Cees Pouw, onze hovenier van 'Groenservice Culemborg'! Vooral het beheersbaar houden van paardenbloem, brandnetel, braam en winde baart menigmaal zorg! Daar staat tegenover dat de op Ter Navolging gestationeerde bijen er wel bij varen!

1.7. Publieksinformatie

Voor Ter Navolging is een 'wandelpatentegrond' beschikbaar gekomen (te vinden in de brievenbussen op de begraafplaats). Naast hen die regelmatig een bezoek brengen aan een graf van een familielid of bekende, mochten wij dit jaar op Ter Navolging én op de Joodse begraafplaats weer meer dan voorgaande jaren, in 2021 meer dan 500, bezoekers welkom heten. Daarvan werden er alleen al meer dan 300 geteld tijdens de meest recente Open Monumentendag!

1.8. Overzicht van de activiteiten op detailniveau

- Een zeer bijzonder moment was het afronden van het in 2018 gestarte grondige herstel van twee grafkelders
  - *Van Lidth de Jeude*
  - *Hoogendijk van Domselaar*Daarmee werd een belangrijke fase betreffende de realisatie van het 'Herstelplan Ter Navolging 2015 – 2025' afgesloten!
- Het liften en stabiel herplaatsen van enkele tientallen grafmonumenten.
  - *Alle grafmonumenten op het oudste deel (uit 1786) en het westelijke deel zijn nu geconserveerd*
  - De afronding van de resterende ca. 10 monumenten op het oostelijke deel staat voor begin 2022 op het programma
- Het herstellen en, waar nodig, aanvullen van ontbrekende delen van hekwerken en het beschermen en vervolgens lakken ervan
- Het herstellen van gescheurd en beschadigd hardsteen om verder verval, door de combinatie van vocht en vorst, te voorkomen
- Het herplaatsen, en waar nodig completeren, van ontbrekende paaltjes en pijltjes
- Het verwijderen van veel dood groen
- Het waar nodig vervangen van dood groen
- Het plaatsen van een boombank
  - Op het zuidelijk deel is rond een ruim 100 jaar oude beuk een 'boombank' geplaatst van waaruit vrijwel heel de begraafplaats kan worden overzien
- Het planten van een Beukenhaagje rond graf AA 19 (met steun van het Oud Burger Mannen & Vrouwen Huis t.b.v. 'hun grafveld')
- /Het vervangen van Buxushaagje bij het baarhuisje en rond verschillende grafperken door Beukenhaagjes

- Het aanpassen en groen sauzen van het groen- en gronddepot en het aan weerszijden planten van Taxushaagjes voor een betere opname in de omgeving
- Het maken van 'Hand-Outs' met daarop de 'Wandeling op Ter Navolging' (met dank aan ontwerpster Marloes)
  - Bij de entree liggen deze 'hand-outs' in de brievenbus klaar voor onze bezoekers. Daarmee kunnen zij zelf op 'ontdekking' gaan aan de hand van een plattegrond en de beschrijving van enkele belangrijke en opvallende grafmonumenten
- Ook de 'Geocache' (een 'digitale ontdekkingsreis') trok regelmatig bezoekers naar 'de schat'
- Er was er in 2021 te opzichte van voorgaande jaren sprake van een stijging van het aantal uitgegeven graven, begrafenissen en as-verstrooiingen.

2. Joodse begraafplaats

2.1. Betreffende deze begraafplaats stonden de voorbereidingen tot het landelijke, dor het Ministerie van VWS krachtig ondersteunde project 'Erfgoed Telt!', centraal. Mede door Covid-19 liep de start ervan vertraging op. Beoogd wordt in 2022 te starten met diverse herstelwerkzaamheden inclusief het 'upgraden' van de informatievoorziening.

2.2. Overzicht van de activiteiten op detailniveau

- Het herstel van het monument uit 1950
  - De firma 'Aanpak' heeft de winterschade aan het monument vakkundig hersteld. Dat in afwachting van een grondige restauratie
- Er vond een 'grondsuppletie' plaats langs de enkele jaren geleden herstelde muur waarna voor een deel gras werd ingezaaid
- Er zijn 'Hand-outs' beschikbaar gekomen voor bezoekers met daarop een stukje historie én nadere informatie over de begraafplaats
  - Deze liggen klaar in het metaheerhuisje
- 'Erfgoed Telt!'
  - Bij het NIK is een voorstel ingediend betreffende wat de stichting voor ogen staat betreffende het realiseren van verbeteringen op en rond de begraafplaats. Het gaat o.a. over het op diverse plekken verbeteren van de informatievoorziening, het herstellen van de vloer en het verbeteren van de ventilatie van het metaheerhuisje en de aanleg van een grondwatervoorziening
  - Er werd gestart met het 1^e ontwerp voor de herinrichting van de informatievoorziening en de bestaande expositie met als onderdelen
    - Het via QR codes en de website ontsluiten van de gedigitaliseerde informatie in plaats van via info-rekken
    - Het plaatsen van enkele informatiepanelen langs het pad en op de begraafplaats
    - De expositie in het metaheerhuisje heringedeeld in drie segmenten
      - Het Jodendom (a.d.h.v. panelen en objecten)
      - Joodse begrafenissen (historische objecten met info)
      - De Sjoa (Holocaust) en de gevolgen voor de leden van de Joodse Gemeente Tiel met 'Gedenkplek'

- De expositie is mede mogelijk gemaakt door de samenwerking met het 'Museum Tweestromenland' in Beneden-Leeuwen waar tot maart 2022 de expositie 'Joden in het Land van Maas & Waal!?' te zien is.
- Er werden talrijke rondleidingen verzorgd, naast op Open Dagen ook, als het hek open stond, bij herstelwerkzaamheden alsmede 'op aanvraag'.
- Ieder jaar worden de Stolpersteine die zijn gerelateerd aan de Tielse slachtoffers van de Sjoa (Holocaust) door een van onze vrijwilligers gepoetst.

DANK

Dank voor veel van wat afgelopen jaar kon worden gerealiseerd is verschuldigd jegens de gemeente Tiel, in het bijzonder portefeuillehouder Frank Groen en de betrokken ambtenaren Bart, Jan en Jan. De goede samenwerking met hen is bestendig en heeft ook dit jaar weer geleid tot mooie resultaten! Dat geldt ook voor de mensen van en namens de AVRI die zorg dragen voor het uitzoeken en het delven en sluiten van de graven.

Dank ook jegens onze donateurs en hen die ons op een andere manier ondersteunen: zonder hen zou de aanblik van zowel Ter Navolging als de Joodse begraafplaats er heel anders uitzien!

Mutaties binnen het bestuur

Het bestuur van de stichting Ter Navolging Tiel bestaat geheel uit vrijwilligers. Deze zetten zich zonder vergoeding in voor het beheer en behoud van beide begraafplaatsen.

Per 1 januari 2022 treedt een wijziging in het bestuur op. Bestuurslid Rick Smit en zijn vrouw Winneke hebben besloten terug te keren naar het westen van het land. Rick is een ware 'meester zwarter' van letters en symbolen op grafmonumenten, hij verzorgde de verdere digitalisering van de informatievoorziening en was een toegewijd rondleider op beide begraafplaatsen, maar op de Joodse begraafplaats in het bijzonder! Rick beschouwt zijn tijd bij de stichting als 'een goede en mooie periode waarbij woord en daad elkaar afwisselden. Veel geleerd, veel gedaan, vele ontmoetingen.' Tijdens het 'vrijwilligersuitje' op 17 november in het Museum 'Tweestromenland' in Beneden - Leeuwen werd stil gestaan bij zijn verdiensten en formeel afscheid genomen.

Raymond Buijs doet per 1 januari 2022 zijn intrede als bestuurslid. Raymond is al enkele jaren actief als vrijwilliger en is een 'echte technaut'. Hij was (onder meer en mede) verantwoordelijk voor het maken en plaatsen van de GEOCACHE en het prachtig uitlichten van de bomen tijdens Ter Nagedachtenis van dit jaar. Ook maakte hij, samen met zijn vader, de obelisk op de grafkelder van Post. Dat ter vervanging van de daar al jaren op de ventilatieschacht liggende stoeptegels. Daarnaast zet hij zich al een aantal jaren in voor het behoud van grafmonumenten door deze mee te conserveren.

Het bestuur is per 1 januari 2022 als volgt samengesteld:

- Christa Tydeman – voorzitter
- Gerard Buijs – vicevoorzitter / onderhoud / organisatie activiteiten
- Pierre van der Schaaf – secretaris / coördinatie & organisatie activiteiten
- Ans Buijs – penningmeester / faciliteren activiteiten/ onderhoud
- Olivier Braspenning – imker / onderhoud
- Raymond Buijs – onderhoud / geocache
- Jan Hogendoorn – onderhoud / historisch onderzoek
- Jeannette van der Schaaf – webmaster / onderhoud

Financieel jaarverslag 2021

1. Balans per 31 december 2021

	<u>1 januari 2021</u>	<u>31 12 2021</u>
1.1.1. Het vermogen per		
1.1.1.1. Bankrekening	2.722,10	2.427,17
1.1.1.2. Deposito rekening	13.963,04	15.283,04
	-----	-----
	16.685,14	17.710,21 ¹⁾

2. Rekening van baten en lasten over 2021

2.1. Baten	€	30.174,92
2.3. Lasten	€	29.149,85

Resultaat	€	<u>1.025,07</u>

Toelichting

De balans per 31 december 2021

De hoogte van het eigen vermogen geeft qua solvabiliteit en liquiditeit geen aanleiding tot wijziging van het financiële beleid van de stichting.

Onder een aanzienlijk deel van het ten opzichte van de voorgaande jaren hoge eigen vermogen liggen verplichtingen inzake het herstel van graven en waren en zijn derhalve geormerkt c.q. niet vrij besteedbaar.

In 2021 heeft de afronding van een paar grote hersteloperaties plaatsgevonden.

Rekening van baten en lasten 2021

3.1. Herstel grafmonumenten Ter Navolging

- De vordering op de rechthebbende ten aanzien van het herstel van de tombe van Hogendijk van Domselaar is in 2021 geïnd (€ 7.904,20) waarmee alle kosten werden gedekt
- Het herstel van de grafkelder Van Lidth de Jeude werd geheel door de gemeente bekostigd vanuit de door haar opgebouwde en beheerde reserve die werd opgebouwd vanuit de 'Meeropbrengsten grafuitgiften Ter Navolging'. In 2021 betroffen de uitgaven het terugplaatsen van de zerken en het afwerken van het project (€ 8.536,55)

3.2. Groenvoorziening beide begraafplaatsen

- Tegenover de uitgaven van € 11.237,33 stonden € 10.460,52 aan baten vanuit de vergoeding van de gemeente voor het groenonderhoud. De meerkosten vloeien vooral voort uit de aanschaf van een (veel benutte) boombank op Ter Navolging met uitzicht op alle delen van de begraafplaats voor bezoekers. De meerkosten zijn ten laste gebracht van de baten onder 3.3. (NL DOET & Burendag)

3.3. Oranjefonds

- De uitgaven in kader van de door het Oranjefonds ondersteunde activiteiten (NL DOET op beide begraafplaatsen en Burendag op Ter Navolging) zijn geheel gedekt vanuit baten.

3.4. Donaties

- De baten vanuit donaties bedragen € 2.173,65 en dekken daarmee de kosten van de reguliere uitgaven betreffende website, bankkosten, vrijwilligersuitje e.d. (1.459,92). Het overschot wordt apart gezet voor bijvoorbeeld het upgraden van de website.
- Naast donaties ontvangt de stichting voor vele duizenden euro's aan sponsoring en 'bijdragen in natura' (het vaak 'om niet' beschikbaar stellen van materiaal en materieel)